

Sancaktepe İlçesi Damatris Sarayı Kazıları

Çalışma Yöntemi ve Çalışma Süresine İlişkin Rapor

Prof. Dr. T. Engin Akyürek
Sancaktepe Damatris Sarayı Kazıları Bilimsel Danışmanı
eakyurek@istanbul.edu.tr

Damatris Sarayı Hakkında

Asya yakasının iç kısımlarındaki ormanlık alanda daha Roma döneminde aristokratların yazlık sarayları ve av köşkleri bulunuyordu. İlçenin mezarlığında ve mahalle aralarında bulunan çok sayıdaki sütun parçası bu ilk yerleşmelerden kalmıştır. Bu bölgenin adı Damatris idi. Bu ismin olasılıkla Demeter'den türetilmiş olduğu ve Türk döneminde de Samandıra olarak değişime uğradığı düşünülmektedir. Demeter, Yunan mitolojisinde hasat ve toprağın bereketi tanrıçasıdır. İnsanlara toprağı ekip biçmesini de Demeter öğretmiştir. Bu isim bölgeye toprağının verimliliğı, havasının, suyunun ve bitki örtüsünün güzelliğinden ötürü verilmiş olsa gerek.

Bizans İmparatorluğu döneminde burada büyük bir imparatorluk saray kompleksi yapılmıştır. Damatris sarayı Bizans döneminde Asya yakasının en büyük sarayı konumundadır. Sarayda, çok sayıda yapıdan oluşan bir kompleks biçimindeydi. Bu komplekste imparatorluk ailesi için yaşam mekanları, kiliseler, sarnıç, hamam, mutfak, kiler, ahırlar, hizmetkar odaları ve muhafız kışlası bulunmalıydı. Kompleks bir çevre duvarı ile de çevrelenmiş olmalıydı. Damatris, aynı zamanda Doğu'ya sefere çıkan ordular için de bir toplanma alanı olarak işlev görüyor olabilir. Öyleyse burada bugün toprak üstünde görülebilen saray yapıları dışında, çok daha geniş bir yerleşme olduğunu düşünebiliriz. İklimi serin, havası temiz ve kaynak suları çok ünlü olan bu bölgede Bizans imparatorları büyük av partileri düzenler, yazları sık sık burada kalırlardı. Kentin topografyasının ve yapılarının yer aldığı Patria'ya göre sarayın ilk olarak altıncı yüzyılda imparator I. Tiberios Konstantinos döneminde (578-582) inşa edildiğı, daha sonra imparator Mavrikios döneminde (582-602) genişletildiğı öne sürülmektedir. Sekizinci yüzyıl sonlarında imparator VI. Konstantinos (780-797) tarafından da bazı ekler yapıldığı öne sürülmüştür. Kaynaklarda adı geçen ancak ne yazık ki hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz bu yazlık sarayın adını 13. yüzyıl sonlarına kadar duymaktayız. 1296 yılında Konstantinopolis'i etkilemiş olan büyük depremden kaçan İmparator Andronikos II. Palaiologos Damatris sarayına gelmiş, bir süre -herhalde artçı sarsıntılar sona erene kadar- güvenli bir yer olan Damatris sarayında kalmıştır.

Saray, bir imparatorluk ikametgahı olmasının yanısıra kalabalık av partileri ve bununla bağlantılı eğlence ve törenler için de planlanmış bir yapılar grubudur. Bizans

T. Engin Akyürek

dönemi tarihçilerinden Kinnamos da Aydos kalesi yakınlarındaki alanı imparatorluk av bölgesi olarak tanımlar ve burada bir saray olduğundan bahseder. Çok soğuk ve her yerin karla kaplı olduğu bir kış günü imparator Manuel Komnenos (1143-1180) "Damatrys adındaki doğu bölgesinden birine ava gider" diye anlatır. İmparatorun avdaki maharetlerini anlattığı kısımdan da öğreniyoruz ki bu bölgede leopar da bulunmaktaymış o dönemde.

Damatris Sarayı olarak geçen bu saray, inşa edilme amacı olan av ve dinlenmenin yanı sıra İstanbul'un Anadolu'ya açılan kapısı da olmuştur. Anadolu'ya yapılacak seferlerin yol güzergâhında inşa edilmesi sebebiyle Bizans ordusunun toplanma ve konaklama bölgesi olarak kullanılmış, imparatorlar Anadolu'dan dönerken de başkente girmeden evvel son gecelerini bu sarayda geçirmişlerdir. İmparator, sefer dönüşünde Samandıra'da konaklarken, haberciler bir gün önceden başkente ulaşır ve İmparator'u karşılamak için gerekli hazırlıkların yapılmasını temin ederlerdi. Sarayın boyutları ve nitelikleri göz önüne alındığında, Bizans'tan günümüze ulaşan en önemli yapılardan biri olarak görülüyor.

Osmanlı döneminde olasılıkla metruk ve harabe halinde olan saray kullanılmamış, zamanla üzeri bitkiler ve çöplerle dolmuştur. Yirminci yüzyılda ise üzerinde bazı gecekondu türü evler yapılmıştı. Özellikle 1980'lerden sonra Samandıra'nın yoğun göç alması ve bölgedeki çarpık yapılaşma ile ilgisizlik sonucu saray, yağma ile yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmış. 1995 yılında bir inşaat hafriyatı sırasında kompleksin doğu tarafındaki kalıntıların ortaya çıkması üzerine İstanbul Arkeoloji Müzeleri duruma müdahale etmiş, alan 2001 yılında birinci dereceden arkeolojik SİT olarak ilan edilerek koruma altına alınmıştır. Bazı bilim adamları alanda incelemelerde bulunmuşsa da, bugüne kadar bilimsel bir kazı yapılmış olmadığından kalıntıları tanımlamak ve bu kalıntıların gerçekten Bizans kaynaklarında adı geçen Damatris sarayı olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır. Ancak 2013 yılında Sancaktepe Belediyesi'nin inisiyatifiyle İstanbul Arkeoloji Müzeleri tarafından başlatılan arkeolojik kazılar, bu alanın Damatris imparatorluk sarayı olduğunu elde edilen buluntularla kanıtlamıştır.

Damatrix Sarayı Kazıları Neden Önemlidir?

1. Damatrix Sarayı İstanbul'un Asya yakasının Bizans dönemine ait günümüze ulaşabilmiş olan en büyük yapısıdır. Sultanahmet'te bulunan imparatorluk sarayından günümüze çok az veri ulaşabilmiştir. Bir yazlık saray hakkındaki bilgi esa olarak bu yapıda sürdürülen kazılardan elde edilecek verilerle oluşacaktır.

2. Damatrix sarayının varlığı Bizans dönemine ait yazılı kaynaklardan bilinmekteydi. Bu sarayın Asya yakasında, Aydos kalesinin koruma alanı içerisinde olduğu da biliniyordu. Samandıra'daki yapı kalıntıları da bu sarayın konumuna uygun olduğu için, burası Damatrix sarayı olarak tanımlanmaktaydı. Ancak bu kalıntıların gerçekten de kaynaklarda adı geçen Damatrix sarayı olduğu, burada gerçekleştirilen arkeolojik kazılara kadar bilimsel anlamda kesin değildi. 2013 yılında bu alanda gerçekleştirilen kazılar sonucunda elde edilen veriler, çok kaliteli işçilikleri nedeniyle ancak bir sarayda olabilecek türdendi. Ancak daha kesin bir arkeolojik veri, üzerinde Grekçe Damatrix yazan bir mermer levha ile kesinleşmiş oldu. Bu bilim dünyası açısından çok önemlidir.

3. Kazılar Sancaktepe ilçesi ve burada yaşayan halk için de önem taşımaktadır. İlçede 6. yüzyıldan kalma bir hükümdar sarayının kalıntılarının ortaya çıkartılmış olması, tanıtımı iyi yapılabildiği takdirde ilçeye önemli sayıda yerli ve yabancı turisti çekecektir.

4. Damatrix Sarayı ile ilgili bilgimiz esas olarak Bizans dönemine ait kaynaklarından gelmektedir ve çok kısıtlıdır. Bu yapının ve bölgenin tarihinin aydınlatılması yürütülmekte olan kazılardan elde edilecek verilerle mümkün olacaktır

Kazılar Başlamadan Önce Alanın Durumu Nasıldı?

Sancaktepe İlçesi 7529 nolu Adada yer alan Damatris Saray kalıntılarında kazı çalışmaları başladığında, etrafı yapılarla çevrilmiş alanda kalıntıların üzerinde gecekonduların bazı yapıları bulunmaktaydı. Alan odunsuz bitkiler, çöp ve moloz ile kaplanmış, insan tahribatına açık olan tarihi kalıntılar bakımsız ve kaderine terk edilmiş vaziyettedir. Bazı mekanlar madde bağımlılarına barınak işlevi görmekteydi. Hızla gelişen ve modernleşen Sancaktepe yerleşmesine hiç te yakışmayan bir mezbelelik görünümünde, ilçe sakinlerinin hiçbir biçimde yararlanamadığı bir alandı. Altıncı yüzyıldan beri varlığını sürdürebilen bir kültür hazinesi, bu mezbelelik içerisinde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktaydı.

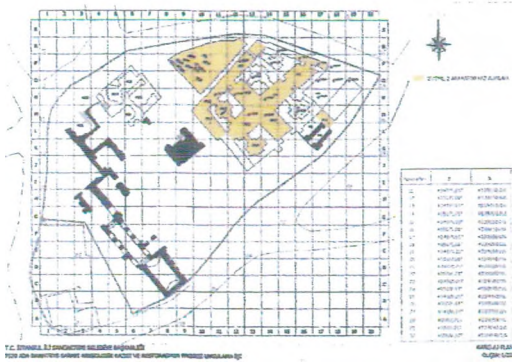
Arkeolojik Kazı Çalışması Nasıl Yürütülmektedir?

Arkeolojik kazı çalışmaları öncelikle bilimsel bir çalışmadır ve belli kuralları, yöntemi vardır. Damatris Sarayı kazılarında da süreç bu yöntem ve kurallara göre ilerlemektedir. Kazı çalışmasının süresi ve hızı konusuna açıklık getirebilmek amacıyla arkeolojik kazılarda –dolayısıyla Damatris kazılarında- izlenen çalışma yöntemi ve süreçleri hakkında kısaca bilgi vermekte yarar var:

1. Alanda çöp ve bitki temizliği yapılarak toprak üzerindeki kalıntılar görünür hale getirilmiştir.

2. Kazı çalışması yapılacak alanlar plan üzerinde tespit edilmiş ve çalışılacak alanlar 5x5 metrelik plan karelere bölünerek var olan kalıntılar ile kazı esnasında çıkacak buluntuların yerinin kayıt altına alınması sağlanmıştır.

3. Arkeoloji çalışması yapılacak alanın toprak dolgusu 5x5 m plan kareler içerisinde yukarıdan aşağı doğru ortalama 15 cm tabakalar halinde kazılarak her mekân ve buluntunun yatay ve dikey konumu belirlendi.

Yeni Güç

4. Kazı çalışmaları kazılan alanın buluntu durumuna göre farklı araç ve yöntemlerle sürdürölmektedir. Bu bazen kazma ile, bazen çapa ile, bazen de mala ve fırça ile yürütölmektedir.

5. Kazılarda bulunan işli taş, seramik, sikke gibi çeşitli buluntular, alanda etiketlenmiş kasalara konulmaktadır. Buluntuların moloz içerisinde gözden kaçmasını önlemek amacıyla gerek görölen yerlerde kazı toprağı elekten geçirilmektedir.

Arif Ayar

6. Bulunan eserler kazı evine getirildikten sonra yıkanarak temizlenmekte, türlerine göre tasnifi yapılmakta, buluntular tek tek ölçülmekte, fotoğraflanmakta ve her buluntu için bütün tanımlayıcı bilgileri içeren envanter fişleri doldurulmaktadır. Gerekli durumlarda eserlerin onarım ve restorasyonları da yapılmaktadır.

7. Çalışmanın hızını işçi sayısı ya da çalışılan süre değil, alanın buluntu durumu belirlemektedir. Örneğin kazılan alanda mezar çıkması durumunda burada kazma-kürekle değil, mala – fırça ile çalışmak gerekmektedir. İskelet tam olarak ortaya çıktıktan sonra çizimi yapıp ondan sonra antropologlara teslim edilmek üzere kaldırılmaktadır. Bu da kazıda günler süren gecikme demektir. Çok sayıda mezar çıkması, toprak hafriyatını yavaşlatmaktadır.

Ali Akil

8. Mozaik gibi hassas bir zemin kaplaması tespit edildiğinde de, onu tahrip etmemek için son derece dikkatli çalışılması gerekir. Damatris kazılarında birkaç mekânda sağlam mozaik zeminler çıkmıştır.

9. Kazı çalışmaları sırasında çıkan moloz taş, niteliksiz tuğla ve kiremit parçaları ise restorasyonda tekrar kullanılmak üzere alanda istiflenmektedir.

Yü. Alit

Sonuç:

1. Arkeolojik kazı çalışmaları bazı kalıntıların üzerini örten moloz ve toprağın basitçe kaldırılması, bir hafriyat işi değil, bilimsel bir faaliyettir.

2. Her bilimsel faaliyet gibi kendisine özgü yöntem ve kuralları vardır. Çok değerli olan ve hasar gördüğü takdirde telafisi mümkün olmayan arkeolojik kalıntılar, ancak bu yöntem ve kurallar titizlikle uygulanarak açığa çıkartılabilir.

3. Arkeoloji kazılarında işin süresini önceden kesin olarak belirleyebilmek mümkün değildir. Çalışmanın hızını dolgu toprağının niteliği, çıkan buluntunun niteliği ve yoğunluğu belirler. Bazen hızlı çalışabilmek mümkün iken, bazı durumlarda da fırça ile milim milim çalışılmaktadır.

4. Damatris Sarayı kalıntıları çok geniş bir alana yayılmıştır. Dolgu, alanın her noktasında aynı değildir. Bu nedenlerle hiçbir sondaj yapmadan dolgu tahmini yapıp metreküp hesabıyla hafriyat planlamak kesinlikle yanıltıcı olur. Arkeolojik kazılar gerek maliyetleri hesaplanırken, gerekse iş süresi hesaplanırken atılacak toprağın metreküp birimi esas alınmalıdır.

5. Damatris Sarayı kazılarında bu güne kadar alanın kuzey tarafında kazı çalışmaları yürütülmüştür ve alanın toplam yüzölçümü düşünüldüğünde, yaklaşık 1/3 kadarının kazısı tamamlanmıştır.

6. Damatris Sarayı kazıları için başta öngörülen 300 günlük süre yanlış hesaplanmıştır. Bu kadar geniş bir alanın kazısının 300 günde yapılabilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, Mart ayından bu yana devam eden kazı çalışmalarından edinilen deneyimden de yararlanılarak kazı süresinin yeniden hesaplanması gerekir. Süre hesaplanırken kalıntıların en iyi bir biçimde ortaya çıkartılması, kazılarda elde edilen buluntuların en iyi biçimde korunması ve değerlendirilebilmesi esas alınmalıdır.

7. Damatris Sarayı arkeolojik kazısı ortalama 20 işçi ile yapılabilir.

Prof. Dr. T. Engin Akyürek